

Dr. KOVÁCS LAJOS

EMLÉKEZÉS SZENTIVÁNI MIHALYRA*

Zsid 13.7

Ezen a napon mély, tiszta áhítattal Szentiváni Mihályra, Nyáradgálfalva legnagyobb fiára emlékezünk, akinek a méltatlan feledés jutott osztályrészül. Pedig az 1848-as szabadságharc előtti két évtizedben Erdély társadalmi és irodalmi életében kimagasló szerepet játszott. Mint a haladás erőteljes, félelmet nem ismerő, bátor, következetes szószólója nagy szerep várt reá. Amint azt Antal Árpád nagyszerű könyvében megállapította, az emberek tudatában sokáig élt emlékezete; mint a társadalmi előítéletek ellen lángoló lélekkel küzdő, népéhez mindhalálig töretlenül ragaszkodó igaz ember eszményképe. Sajnos alkotóképességének tetőpontján, 29 éves korában irgalmatlanul megsemmisített minden várakozást és reménységet a kérlelhetetlen halál.

1813-ban, 117 esztendővel ezelőtt született. Családja eredetét a 16-ik századig vezethetjük vissza, amelynek Erdély közéletében minden időben jelentős helye volt. Mint a sepsiszentiváni ősök egyik leszármazottja, már régen áttepedett a Nyáradmentére, de a Sepsiszentiváni nemesi előnevet öntudatosan megőrizte. A család harmadik gyermeke volt; utána még öt testvére született. Édesapja megcsontosodott, minden haladást elve elutasító, parancsoláshoz szokott, zsarnoki magatartású, rideg lelkületű férfiú volt, aki merev konzervatív gondolkozását igyekezett családja tagjaira is ráerőszakolni. Ezért a feudális szemléletű apjától lélekben fokozatosan mind nagyobb mértékben eltávolodott. Ez nagyszerűen jut kifejezésre egyik legsikerültebb satirikus hangvétellű novellájában, melynek címe: „Mindenütt rossz, de a legrosszabb otthon“.

Hat éves korában a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban, majd négy év múlva a kolozsvári unitárius főtanodába került, ahol később jogi képesítést is szerzett. Ebben az időszakban kezdődött meg a kiméletlen elnyomó osztrák hatalom elleni nemesi reformmozgalom, amely a középiskolák diákjaira lenyűgöző hatást gyakorolt. Először az unitárius, majd a többi kolozsvári és vidéki kollégiumokban egymás után alakultak meg az olvasótársaságoknak nevezett ifjúsági önképzőkörök, amelyek a nemzet életében mind politikai, mind irodalmi tekintetben történelmi jelentőségű hivatást teljesítettek és az elnyomás elleni küzdelemben haladó szellemükkel nagyjelentőségűeknek bizonyultak.

Szentiváni csakhamar az ifjúság általánosan elismert szellemi vezetőjévé, az irodalmi kezdeményezések erőteljes, szigorú, nagytekintélyű irányítójává vált.

* Elhangzott Nyáradgálfalván 1990. november 24-én.

Az akkori költészet legkiemelkedőbb képviselőinek, Kölcsey Ferencnek, Bajza Józsefnek és főképpen Vörösmarty Mihálynak nagyszerű szellemét vitte be a középiskolai olvasótársaságok nemes törekvéseibe. Nagy jelentőségűnek bizonyult a unitárius kollégium olvasótársasága által szerkesztett Remény nevű zsebkönyv nyomtatásban való megjelenése, melyet az irodalmi élet egyik vezéregyénisége, Toldy Ferenc „Figyelő“ nevű folyóiratában nagy lelkesedéssel ismertette, többek között ezt írta: „Valóban a legszebb remény záloga e kedves adomány, sőt egyrészt több mint remény, valóság már, örvendetes birtok“. E bírálat döntő jelentőségű volt és Kriza János mellett a Szentiváni Mihály neve is általánosan ismertté vált. A Remény című, összesen négy alkalommal megjelent kiadványban jelent meg Szentiváni csaknem minden verse.

Amikor a kollégium olvasókörének és a Remény c. kiadványnak szerkesztői, köztük Szentiváni is, az iskolának 1833-ban búcsút mondtak, elhatározták, hogy az olvasókör megalakulásának 25 éves évfordulóján, 1854-ben újra egybegyűlnek. A tagok összehívásával Szentivánt bízták meg. A találkozóra nem került sor; ő akkor már 12 éve nem élt.

Amikor a két évtizeden át szünetelt erdélyi országgyűlés 1834-ben újra összeült, Szentiváni haladó politikai nézetei már ismertek voltak. Kortársai közül sokan Erdély jövője nagy politikusát látták benne. Az ifjúság vezérének tekintette a politikában és az irodalomban egyaránt. Nagy lelkesedéssel vetette bele magát a politikai küzdelmekbe. De a hatalom képviselői tevékenységét lépten-nyomon akadályozták, majd lehetetlenné tették. Politikai üldözötként, lelkében mély keserőséggel öt hónapon át, végig gyalogszerrel bejárta Erdély legnagyobb részét, hogy népét minél teljesebben megismerje. Külföldre menetelét a hatalom nem engedélyezte. Írói pályáját és politikai működését keresztülhúzta korai halála.

Szentiváni Mihály fiatalon félbemaradt életművének legmaradandóbb értéke költészete. Legnagyobb sikerrel a népies költészetet, a népdalt művelte. Népdalainak kiválóságát bizonyítja azoknak széles körben, nem csupán Erdélyben, hanem az egész országban való nagy elterjedése. Azokban a székely nép nehéz, küzdelmes életét mutatja be. A szeretett szülőföld képe, a szerelem nemes érzése és a szabadság magasztos gondolata olvadt benne egységessé. Ezek közül bemutatunk egy néhányat:

Bekecs alatt Nyárád tere / Ott egy kunyhó zsuppal fedve, / De belseje arany bánya, / Arany benne egy szép lányka. /

Maroszséki pirospárizs, / Oly piros az én rózsám is. / Szép az alma a háztetőn, / Még százszor szebb a szeretőm. /

Az alábbi népdalban az jut kifejezésre, hogy a székely legény zsellér születésű, de szeretője királyi növésű.

Zsellér vagy te, én meg székel, / De egünkre egy nap jó fel, / Egy eső hull a földünkre, / Mért lennék hát különb mint te? /

Zselléri a születésed / De királyi a növésed. / Lakod bár nem cifra terem, / Az arany is por közt terem. /

A szerelem dicsőítése az alábbi népdalban is kedves bájjal jelentkezik:

Jó keresztény vagyok én, / Angyalokat hiszek én; / Angyal vagy szép Katicám, / Hiszi szívem, vallja szám. /

Mégsem vagyok jó keresztény, / Bálványokat imádok én, / Kökényszemű, barna szépem, / Te vagy az én bálványképem. /

Unitárius a hitem, / Egyetlen a kedvesem, / Hogyha ez egy elhagyna,
/ Szívem ketté szakadna. /

Mégsem vagyok unitárius, / Szívem háromnak oltároz. / Isten, haza,
szerelmemem, / Szentháromság énelöttem. /

Horváth János 1927-ben Szentiváni népdalait vizsgálva, fő érdemét abban látta, hogy a népet közelről ismerte és komolyan vette. Dalaiban a népéhez való tényleges lelki közelség jut világos kifejezésre. Kemény Zsigmond ezt mondta: „Ez az a hang, amelyért odaadnám minden regényemet.“ Nagy barátja, Jakab Elek, halála után három évtizeddel róla való emlékezésében ezt írta:

„Népdalai nemzetének kedves énektárgya, amelyeket a székely zenéértés dallamra tett s azokat egyformán éneklő kunyhókban és cserepes kőházakban egyaránt és énekelni fogják, míg e hős nép ama fenyves hegyeket lakja.“ Ferenczi Zoltán az 1892-ben megjelent Kriza Albumban megállapította, hogy azok közül, akik ma népdalait éneklik, kevesen tudják, hogy azokban a Szentiváni Mihály szép lelkéből ragyog feléjük egy-egy fény sugarát.“

Szentiváni Mihálynak olyan barátai és harcostársai voltak, mint Wesselényi Miklós, Erdély nagy szabadságharcosa vagy mint Kemény Zsigmond és Jósika Miklós regényíró, és mint a 19-ik század kiemelkedő unitárius nagyságai, Kriza János, a Vadrózsák szerzője, a későbbi püspök, Bölöni Farkas Sándor, a haladó polgári értelmiség kiváló képviselője, Brassai Sámuel, a 19. század kiemelkedő szellemi egyénisége, Jakab Elek és Kővári László történetírók, Erdély történetének nagyszerű feljegyzői, akik mind Szentiváni Mihállyal együtt a társadalmi fejlődés és szüntelen haladás nagyszerű szószólói voltak.

.

Amikor 1842-ben, 29 éves korában Kolozsváron elhunyt, Kővári László ezt írta: „Korai halála úgy sújta le, mint az erdők dalnokát az érzéketlen vadász, énekének legmagasabb reptében“. Az egész ország őszinte részvéte kísérte el a Házsongárdi temetőbe. A vármegyeházáról temették, ahol lakása volt. Az Unitárius Kollégium egész ifjúsága, a város többi kollégiumi növendékeivel együtt fáklyásmenettel tisztelte meg utolsó földi útján. Mély megilletődéssel szívéhez oly közel álló barátja, Kriza János akkori kolozsvári lelkész búcsúztatta. Halála után Kriza János és Kemény Zsigmond elhatározták, hogy műveit három kötetben kiadják. De érdeklődés hiányában csak egy kötet jelent meg, mely öt novelláját tartalmazza. Ennek jóvedelméből állították fel termésköböl készült obelisk-szerű emléket a temető tetején, mely az unitárius egyház nagyjai, Kriza János, Berde Mózsza, Bölöni Farkas Sándor, Péterfi Dénes, Vári Albert, Kelemen Lajos, Mikó Lőrinc sírjai közelében ma is áll.

Nekünk, késői utódoknak is szól üzenete egyik szép népdalán keresztül:

„Ne hulljon szemed könnye, / Kiderül még a nap fénye, / Megtisztul
a szőke Nyárád, / Jobb idő fog virradni ránk. /“

Úgy legyen, Ámen.

KI A FELEBARÁTOM?*

Lk 10,25—37

A felolvasott evangéliumi vers bár mindnyájunk előtt ismeretes, mégis érdemes vele újból foglalkozni. A példázat tanulsága világos: szeretnünk kell felebarátainkat. A tanításnak új jelentése lehet számunkra, ha a szöveget újra vizsgáljuk, és ezzel kapcsolatban figyelembe vesszük sajátos helyzetünket is.

A példázatnak három fontos mondanivalója van számunkra. Az első a tanulság megfogalmazása és közlése. Egy írástudó, hogy megkísértse Jézust, ezt a kérdést teszi fel neki: „Mester, mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?“. Jézus a kérdésre kérdéssel felel: „Mi van megírva a törvényben?“. Az írástudó Mózes 5.könyvének 6.részből és 3.könyvének 19.részből vett idézettel felel: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből, és felebarátodat, mint magadat“. Az írástudó meglepetésére Jézus megegyezik vele: „Helyesen feleltél, tedd ezt, és élni fogsz“.

Ha nem ismernénk annyira a szöveget, mi is meglepődnénk. Jézus ugyanis a zsidó vallás tanítását erősíti meg. Felfogása nem különbözik az írástudó összegezésétől, hanem egyszerűen helybenhagyja azt. Mindéből az is következik, hogy az üdvözüléshez nem szükséges Jézus, nem szükséges hogy valaki Jézus követője legyen ahhoz, hogy Isten akaratát megértse. Az írástudó jól ismeri az örök élet feltételét, hiszen a mózesi törvény tanítása szerint, ami az örök élethez szükséges nem más, mint szeretni Istent és a felebarátot.

A példázat felekezeti párbeszéd alapjául szolgálhat. Az igazság az, hogy mi mind tudjuk, mit kell cselekednünk, hogy az örök életet megnyerjük. És tudják a más vallásfelekezetekhez tartozó férfiak és nők is. Ezért, ha mi az örök életet keressük, tisztelnünk kell más vallások tanítását, és felebarátok kell hogy legyünk párbeszédben és a szeretet cselekedeteiben mindazokkal, akik más vallást követnek.

A példázat második mondanivalója az, hogy a szeretet két parancsolata alapvetően egy. Mindegyik elégtelen a másik nélkül. A kettő együtt felel arra a kérdésre, hogy mit kell cselekednünk, hogy az örök életet elnyerjük. Senki sem találhatja meg az örök életet csak Isten szeretete vagy csak a felebaráti szeretete által.

Azokat, akik nem tanítják, hogy az örök életet csak Isten szeretete által találhatjuk meg, fundamentalistáknak szokták nevezni. Szerintük csak azok az emberek üdvözülnek, akik Istent ugyanazzal a hittel és gyakorlattal szeretik, mint ők. De vannak olyan emberek is, akik azt állítják, hogy az üdvözüléshez elegendő csak a felebarát szeretete. Ezek a világi

* Elhangzott a kolozsvári belvárosi és monostori gyülekezet istentiszteletén 1990. december 9-én; fordította dr. Erdő János.